Kırım Referandumla Ukrayna'dan Ayrılabilir mi?*

radikal.com.tr/yorum/kirim-referandumla-ukraynadan-ayrilabilir-mi-1180960

Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, 27 Şubat günü referandum yapılması ve bu referandumda "Kırım, Ukrayna'nın mı yoksa Rusya'nın mı bir parçası olmalı?" sorusuna cevap aranmasına karar verdi. Referandum, 16 Mart'ta yapılacak ancak Parlamento 6 Mart'ta aldığı Rusya'ya bağlanmaya kararıyla mevcut tartışmaları alevlendirdi.

Bu gelişmeyle birlikte şu sorulara cevap aranması ihtiyacı doğdu: "Referandumla ayrılma kararı uluslararası hukuku ihlal eder mi?" ve "Kırım'ın referandumla Ukrayna'dan ayrılması uluslararası hukuka uygun mudur?"

Kırım'da yapılacak olan referandum, son yıllarda giderek uygulaması artan "referandum, plebisit ya da tek taraflı bağımsızlık ilanı yoluyla ayrılmaya" çalışma trendine benzerlik gösteriyor. Zira referandumla bağımsızlık talep etme, ilk kez karşılaşılan bir durum değil.

Öte yandan Kırım özelinde ayrılma ve self-determinasyon hakkı tartışması da yapılıyor. Öncelikle belirtmek gerekir ki, uluslararası hukuka göre, ayrılma değil self- determinasyon hakkı vardır. Ayrılma ulusal hukukun sınırları içerisinde yer alan ve ilgili devletin kanunlarına uygun olarak gerçekleştirilebilecek bir durum iken, self- determinasyon uluslararası hukukun

* Bu analiz, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında 13 Mart 2014 tarihinde Radikal Gazetesi Yorum sayfasında yayınlanmıştır. http://www.radikal.com.tr/yorum/kirim-referandumla-ukraynadan-ayrilabilir-mi-1180960/

tanıdığı bir prensiptir. Self-determinasyon ve ayrılma konusunda önemli yayınlar yapan bir akademisyen olan Allen Buchanan'a göre, "topluluklar sadece ve sadece ciddi ve düzeltilmesi mümkün olmayan bir adaletsizlik, ayrımcılık söz konusu olduğunda son çare olarak başvurmak üzere" ayrılma hakkına sahiptir.[1] Hâlihazırda, Kırım'da yaşayan toplumun kendi özerk yönetimi ve politik, sosyal hayata katılma imkânı bulunmaktadır. Sudan'da örneğini gördüğümüz şiddette bir insan hakları ihlali Kırım'da yaşanmamıştır. Öte yandan toprak bütünlüğü ile egemenlik ilkesinin, uluslararası hukukta güçlü bir ilke olarak, self-determinasyon karşısında önceliğine dair tarihsel örnekler de bulmak mümkün.

Örneklerle bağımsızlık

İlk olarak 1921 yılında Aaland Adası, Finlandiya'dan referandum yoluyla ayrılmak istemiş, bu durumu Milletler Cemiyeti'ne (MC) sunan MC-Uluslararası Hukukçular Komisyonu, "ulusal bir grubun sadece bir taleple ayrılmak gibi bir hakkı" bulunmadığını belirtmişti.[2] Dolayısıyla, ayrılma için haklı gerekçeler bulunmalıydı.

Karadağ örneği: Karadağ'da yapılan referandumda Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin son parçası Sırbistan-Karadağ anayasal gereklilikleri yerine getirerek ayrılmış ve gerek uluslararası toplum gerek Sırbistan bu ayrılmaya onay vererek, Karadağ'ı tanımıştı. Karadağ örneği, Yugoslavya'nın dağılması sürecinin bir devamı olarak iç hukuki yollar kullanılarak gerçekleştirildi.

Kosova örneği: Kosova tek taraflı bağımsızlık ilan etmiş, bu ilan uluslararası toplumda kabul görmüştü. Bu kabulün oluşmasında, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) kararı da etkili olmuştu. Zira UAD, Kosova'nın bağımsızlık kararına ilişkin değerlendirmesinde "tek taraflı olarak bağımsızlık ilan edilmesi"nin uluslararası hukuku ihlal etmediğine karar vermişti. Ancak, bu tek taraflı bağımsızlık ilanı öncesinde Kosova, Sırbistan'ın onayını ya da rızasını aramamıştı. Dolayısıyla, Kırım ile Kosova arasında bu iki noktada benzerlik kuruluyor; i) iç hukuki yollar kullanılmadan ayrılma gerçekleşmesi, ii) bağımsızlık referandumunun tek taraflı bağımsızlık ilanıyla eş değer olduğu düşüncesi. Hatta referandumun self-determinasyon

[1] Allen Buchanan, Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec, Boulder: Westview Press, 1991

[2] Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question, League of Nations Off. J., Spec. Supp, No. 3, at 5-10 (1920)

hakkının kullanılması olduğuna dair hukuki bir temeli olmayan farklı bir gerekçelendirme de yapılıyor.[3]

Transdinyester (Erdel) örneği: 2006 yılında bölgenin plebisit marifetiyle Moldova'dan ayrılması planı tartışılmıştı. Sandıktan yüzde 98 oranında Rusya'yla birleşme kararı çıkmasına rağmen, bu karar uluslararası toplumda kabul görmemişti.[4] Zira Moldova'yla AGİT çerçevesinde uzlaşma süreci devam ediyordu. Ayrılma ve self- determinasyon için gerekli ve yeterli hukuki gerekçeler mevcut değildi. Ayrılma ve self-determinasyon hakkını bu örnek bağlamında tartışan hukukçular bağımsızlıkla eşdeğer dış self-determinasyon hakkının kullanılabilmesi için şu şartların kesinlikle sağlanması gerektiğini belirtmişlerdi: i) ayrılacak olan toprak değil, insanlar olmalı; ii) bu insanlar şiddetli ve yaygın insan hakları ihlaline maruz kalmalı; iii) bu ihlalleri sonlandıracak etkili ve yeterli ulusal ya da uluslararası çözüm mekanizmaları bulunmamalı.

Son tahlilde, Kırım özelinde konuya bakılacak olursa, her ne kadar Ukrayna Anayasası[5] Kırım Özerk Bölgesi'nin yerel referandum yapabileceğini belirtse de diğer bir amir hüküm, Ukrayna toprakları ve sınırlarının değişimini içerecek bir talebin ancak münhasıran tüm Ukraynalıların katılacağı bir referandumla belirlenmesi gerektiğini vurguluyor.[6] Bu açıdan, iç hukuka ilişkin olan ayrılma talebi, ancak bu süreç işletilerek gerçekleştirilebilir. Öte yandan Kırım'da toplumun politik ve sosyal yaşama katıldığı, Özerk Bölge'ye sahip olduğu dolayısıyla self-determinasyon hakkını *de facto* olarak kullandığı aşikâr. Gerçekleşecek referandum, Kırım'a, uluslararası hukuka göre self-determinasyon, iç hukuka göre ise ayrılma hakkı tanımayacaktır.

[3] Julian Ku, "Does It Really Violate International Law for Crimea to Hold a Referendum on Secession?" Opinio Juris, 06.03.2014, bknz: http://opiniojuris.org/2014/03/06/really-violate-international-law-crimea-hold-referendum-secession/

[4] Thawing a Frozen Conflict: Legal Aspects of The Separatist Crisis in Moldova bknz: http://www.nycbar.org/pdf/report/NYCity%20BarTransnistriaReport.pdf

[5] Ukrayna Anayasası, http://www.president.gov.ua/en/content/chapter10.html, Madde 138

[6] Ukrayna Anayasası, http://www.president.gov.ua/en/content/chapter03.html, Madde 73